

УДК 377.3:629.12:159.922.8

Володимир Овчарук,
аспірант Інституту професійної освіти НАПН України,
<https://orcid.org/0009-0003-0777-6012>,
e-mail: ovcharukvova73@gmail.com

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ МАЙБУТНІХ СУДНОВИХ МЕХАНІКІВ

Анотація. У статті висвітлені методологічні підходи до розвитку творчого потенціалу майбутніх суднових механіків у процесі фахової підготовки. Охарактеризовано підходи як вихідні положення для організації навчального процесу у фахових коледжах, спрямованого на розвиток творчих здібностей студента, що реалізуються в завданнях, змісті, педагогічних технологіях, спільній діяльності викладачів та студентів.

Ключові слова: творчий потенціал; підходи; принципи розвитку творчого потенціалу особистості; фахові коледжі морського профілю.

METHODOLOGICAL APPROACHES TO THE DEVELOPMENT OF THE CREATIVE POTENTIAL OF FUTURE SHIP MECHANICS

Volodymyr Ovcharuk,
postgraduate student of the
Institute of Vocational Education of the NAES of Ukraine

Abstract. The article highlights methodological approaches to the development of the creative potential of future ship mechanics in the process of professional training. The approaches are characterized as starting points for the organization of the educational process in vocational colleges, aimed at the development of the student's creative abilities, which are realized in tasks, content, pedagogical technologies, joint activities of teachers and students.

Keywords: creative potential; approaches; principles of development of the creative potential of an individual; professional maritime colleges.

Галузі, пов'язані з морським судноплавством є складними соціально-технічними середовищами, які функціонують у дуже різноманітних робочих, нормативних, економічних, політичних, соціальних та міжнародних умовах. Одним із найважливіших

елементів безпечної експлуатації сучасних і технологічно складних суден є самі моряки, які сприяють безпеці та ефективності системи. Цифрова трансформація та її наслідки постійно прогресуючих технологій позначаються на організації морських галузей і традиційних завданнях моряків (Mallam, 2016). Як на борту, так і на березі, робота в морській сфері ґрунтується на знаннях, вміннях та розвинутому творчому потенціалі морських фахівців, що підкреслює потребу в ефективній та дієвій освіті та навчанні.

Підготовка сучасного фахівця орієнтована на реалізацію вимог, які висувуються до рівня освіти за напрямом підготовки у конкретній сфері трудової діяльності державним освітнім стандартом. У свою чергу стандарт орієнтований на розвиток особистісних, професійних якостей випускника, формування сукупності загальнокультурних та професійних компетентностей. Ще одним обов'язковим документом, на основі якого розробляється професійна освітня програма, є професійний стандарт, що є характеристикою кваліфікації, необхідної фахівцю для здійснення певного виду професійної діяльності. Таким чином, два основні документи у своїй інтеграції визначають вимоги до особистісних та професійних якостей майбутнього фахівця, детермінують напрямки його особистісного розвитку. Аналіз змісту цих документів дає можливість констатувати, що одним із провідних нормативно заданих результатів підготовки фахівця є здатність до творчої професійної діяльності, що забезпечує високий професіоналізм та конкурентоспроможність працівника на сучасному ринку праці.

Проблемами розвитку творчого потенціалу особистості опікуються вітчизняні і зарубіжні науковці (І. Біла, А. Біне, В. Лихвар, А. Маслоу, В. Моляко, О. Приходько, Дж. Рензулі, С. Сисоева, О. Тітова, Е. Торренс, Н. Чувасова та ін.). Більшість вчених розглядають сутність творчого потенціалу як складний феномен, що проявляється через інтеграцію можливостей людини, наявних ресурсів, невикористаних резервів, здібностей, які формують передумови для створення чогось нового. Цей потенціал відбивається у здатності індивіда до здійснення творчої діяльності. Така діяльність потребує особливих умов для свого розвитку і практичного застосування. Водночас поняття творчого потенціалу часто ототожнюють з такими поняттями, як креативність, обдарованість, творчість та творчі здібності.

На основі вивчення наявних наукових досліджень, правил логіки щодо визначення понять у попередніх матеріалах дослідження конкретизовано визначення творчого потенціалу майбутнього суднового механіка, як інтегративної властивості особистості, що

ґрунтується на єдності творчих і технічних здібностей особистості, обумовлює ресурсну можливість і прагнення знаходити оригінальні рішення проблем у галузі експлуатації, ремонту, відновлення та контролю якості механічних та електричних систем, двигунів та іншого технічного обладнання на морських суднах за рахунок системного поєднання комплексу знань, особистісно-професійних якостей та готовності фахівця до творчої самореалізації (Овчарук, 2024).

Систематизація накопиченого теоретичного матеріалу засвідчила, що творчий потенціал особистості, будучи досить складним утворенням, нині досліджується з точки зору різних наукових підходів (компетентнісного, системного, культурологічного, особисто-орієнтованого, гуманістичного, аксіологічного, інформаційного, технологічного, синергетичного, діяльнісного та ін.), що розставляють акценти на різних сторонах досліджуваного процесу:

Розглянемо ці підходи, оскільки це має велике значення для обґрунтування власної позиції з даного питання та подальшої побудови теоретичної авторської моделі розвитку творчого потенціалу курсантів, а також його практичної реалізації в освітній діяльності закладів фахової передвищої освіти морського профілю.

Компетентнісний підхід (П. Лузан, В. Луговий, Ж. Таланова, В. Химинець та ін.) спрямований на забезпечення технічних фахівців не лише професійними, а й загальнокультурними компетентностями у професійній діяльності. Впровадження цього підходу в освітній процес курсантів морських закладів посилює як практичність (прагматичність), так і гуманістичну спрямованість освіти. Науковці слушно вважають, що компетентнісний підхід більше спрямований на розвиток навичок вирішення проблем у повсякденному житті, ніж на просте передавання знань студентам, зміщуючи акцент в освітній теорії від загальної до особистісної орієнтації. Реалізація компетентнісного підходу передбачає структурування фундаментального знання і практичного його використання в постійній взаємодії і взаємозумовленості.

Підготовка майбутніх суднових механіків – фахівців з управління технічними системами й комплексами, яка здійснюється на основі компетентнісного підходу, передбачає дотримання ряду важливих вимог і принципів. Вони охоплюють кілька ключових аспектів, серед яких особливо варто виділити наступні: ціннісне та особистісно-смыслове залучення курсантів у навчальний процес (курсанти не просто отримують інформацію, але й формують власні цінності та сенси, пов'язані з професійною діяльністю); в освітньому процесі важливо відтворювати зміст, методи та форми навчання, які точно

відображають реальні умови та ситуації, з якими курсанти стикнуться у своїй майбутній професійній діяльності; застосування проблемних методів навчання сприяє розвитку критичного мислення і здатності знаходити рішення в нестандартних ситуаціях; форми організації навчальної діяльності повинні бути узгоджені з цілями та змістом освіти, щоб забезпечити повне засвоєння матеріалу і максимальну готовність до практичної роботи. Кожен з цих принципів має значний вплив на підготовку майбутніх суднових механіків з розвиненим творчим потенціалом, націлених на успішну кар'єру в морській сфері.

Головним напрямком дослідження, з позицій системного підходу, є аналіз і синтез системних компонентів, а також вивчення різних системних теорій. Основи системного підходу описані в роботах І. Андрощука, С. Рудишина, А. Уйомової, М. Фіцули та інших. Використання системного підходу для розвитку творчого потенціалу особистості полягає в тому, що всі педагогічні умови зосереджені на системі «творчий потенціал особистості», утворюючи цілісність без втрати своєї самоцінності. Системний підхід дає можливість цілісно розглядати творчий потенціал і пов'язані з ним системи, такі як розвиток особистісно-професійних якостей та саморозвиток. Структурність виражається у вивченні зв'язків суб'єктів освіти навколо «творчого потенціалу особистості». Ієрархічність системи дає можливість розглядати творчий потенціал як елемент ширших систем, з якими він взаємодіє. Одночасно творчий потенціал особистості буде досліджуватися як самостійна система, «системний підхід передбачає комплексне дослідження системи як єдиного цілого з узгодженням функціонування всіх її складових: елементів (найпростіших одиниць), підсистем (результатів взаємодії елементів) та компонентів (результатів взаємодії підсистем)» (Тітова, 2019).

Особистісно-орієнтований підхід націлений на врахування індивідуальних характеристик у процесі освіти. У межах цього підходу викладач і студент розглядаються як активні учасники навчального процесу. Цей підхід спрямований на розвиток творчого потенціалу майбутніх суднових механіків, зосереджений на їхніх здібностях та готовності до компетентної діяльності в професійних і життєвих ситуаціях. Основи особистісно-орієнтованого підходу ґрунтуються на гуманістичних принципах педагогіки і практичному втіленні гуманістичних ідей. Центральним є визнання самобутності і самоцінності студента. Особистісно-орієнтований підхід є багатогранним процесом, що спрямований на формування цілісного образу людини, розвиток унікальної індивідуальності особистості.

Завдяки такому підходу стає можливим зміцнення і підтримка процесів самопізнання та самореалізації (Жигірь, 2016).

Гуманістичний підхід у освіті, представлений такими вченими, як І. Бех, С. Гончаренко, І. Зязюн, Ю. Мальований, А. Сущенко та багатьма іншими, ґрунтується на визнанні унікальності та самоцінності кожної особистості. Цей підхід підкреслює право людини на залучення до цінностей світової і національної культури, сприяє творчому розвитку, самовизначенню та вибору індивідуальної траєкторії навчання. Гуманістичний підхід у професійній підготовці майбутніх судових механіків спрямований на створення таких умов, які максимально сприяли б розвитку та саморозвитку потенційних творчих можливостей кожного окремого курсанта. У контексті означеного підходу доцільне формування повноцінного творчого середовища, яке враховує інтереси та мотиви курсантів в межах навчально-виховного процесу. Важливим завданням є надання розширених можливостей для індивідуальної роботи і застосування різноманітних творчих форм і методів, здатних стимулювати курсантів до самовиявлення і культурного збагачення.

Важливість застосування аксіологічного підходу для розвитку творчого потенціалу майбутніх судових механіків полягає в тому, що у процесі набуття професійного досвіду під час навчання у коледжі морського профілю постає необхідність формування системи ціннісних орієнтацій майбутніх фахівців з управління технічними системами й комплексами. Цінні орієнтації повинні стати фундаментом поведінки під час виконання професійних обов'язків у майбутньому, формувати основу взаємовідносин, світосприйняття та світогляду, а також сприяти успішній адаптації до сучасних умов професійної діяльності.

Вчені підкреслюють, що «сутність аксіологічного підходу полягає у спрямуванні діяльності на гуманістичний розвиток особистості. За цього підходу кожний учасник процесу є активним ціннісно-мотивованим суб'єктом діяльності й найважливішим завданням є розкриття цінностей як сутнісних характеристик особистості» (Фрицюк, 2017).

Інтеграційний підхід сучасні дослідники А. Алексюк, С. Гончаренко, М. Коваль та ін. бачать як один з пріоритетних, як найважливіший засіб для якісного проведення наукового дослідження, формування у здобувачів освіти цілісного уявлення про світ явищ, процесів, сукупності об'єктів. Інтеграція в освіті – найважливіша необхідність, можливість відобразити взаємозв'язки реального світу в процесі навчально-виховної діяльності, поєднати предмети, що вивчаються, і явища в єдиний нерозривний ланцюг, що сприяє

гармонійному розвитку особистості студента. Педагогічна інтеграція виступає найвищою формою об'єднання складових навчального процесу (цілей, завдань, змісту, принципів, форм організації). Інтеграційний підхід охоплює всі елементи освітньо-виховного процесу та забезпечує ефективний розвиток інтелекту курсанта, формування у нього наукової картини сучасного світу, а також сприяє розвитку загальної культури особистості. Інтеграція навчальних дисциплін сприяє створенню комплексного освітнього середовища, що забезпечує високий рівень професійної компетентності та готовності до майбутньої професійної діяльності та виключає однобічність, однополярність творчої діяльності.

Використання інтеграційного підходу у дослідженні створює умови для: застосування можливостей розвиваючого потенціалу морського коледжу для формування цілісного світорозуміння та сучасного наукового світогляду у кожного курсанта; забезпечення узгодженості цілей, засобів, методів впливу на курсантів та його координації; розвитку у курсантів таких якостей як самоорганізація, саморозвиток, самонавчання; для міжпредметної інтеграції, яка сприяє розвитку професійної компетентності курсанта, розширенню його кругозору, прищеплення високих громадянських і моральних якостей.

Культурологічний підхід (Ю. Бойчук, О. Горбула, Т. Гриценко, А. Кондратюк та ін.) орієнтує на людину – суб'єкта культури, яка творить культуру, здатна до культурного саморозвитку, самовизначення у світі культурних цінностей. Означений підхід забезпечує кожному окремому курсанту найкращі умови, озброюючи його здатністю до життєдіяльності на високому рівні досягнень технологічної культури, забезпечуючи її соціальну адаптацію та успішність на ринку праці. Культурологічний підхід, що застосовується в розвитку творчого потенціалу майбутніх судових механіків, полягає у формуванні розуміння рольового місця та можливостей технічного фахівця в системі «людина – технічна система – довкілля – соціум». Це досягається шляхом залучення студентів до комплексного вивчення різноманітних природних, соціальних, екологічних, економічних, інформаційних та інших явищ, які впливають на їхнє особистісне та професійне становлення. Для системи технологічної освіти це буде виявлятися у тому числі й у поєднанні навчання з продуктивною працею, що визначає ставлення до виробництва, соціуму, людей, самого себе. Культурологічний підхід сприяє залученню курсанта до технологічної культури, забезпечує розвиток його творчого потенціалу.

Середовищний підхід вчені (К. Крутій, І. Осадчий, Г. Полякова, О. Ярошинська та ін.) переважно розглядають як «теорію й технологію опосередкованого (через середовище) управління процесами формування та розвитку особистості» (Полякова, 2018). Істотне значення у розвитку творчого потенціалу особистості має наявність сприятливого середовища. Сутність середовищного підходу полягає у творчому використанні різноманітних варіантів взаємодії з навколишнім середовищем учня (родина, навчальний заклад, культурні центри та ін.) на користь формування високорозвиненої, культурної, інтелігентної особистості. Соціальне середовище морського коледжу містить керівника морського коледжу, його заступників, викладачів, командирів курсантських рот, курсантів та систему сформованих відносин між ними, їх умови безпосередньої життєдіяльності, а також культуру, традиції, ритуали та звичаї коледжу, громадські організації коледжу, природні та географічні умови, інформаційне наповнення, спільну діяльність, організацію життя та навчання. Середовище морського коледжу виступає як засіб для досягнення поставлених цілей, опосередкованого впливу та формування вектора спрямованості особистості курсанта.

Застосування середовищного підходу у цьому дослідженні передбачає: врахування можливостей середовища коледжу у створенні, плануванні, прогнозуванні результатів у процесі підготовки курсантів; конструювання сприятливого інформаційно-освітнього середовища для індивідуальної професійно-творчої підготовки майбутніх суднових механіків як однієї з педагогічних умов; організацію розвитку творчого потенціалу курсантів через середовище, що оточує їх як спільність, в якій вони навчаються, набувають нових знань у сфері обраної професії; стимулювання морального та професійного розвитку курсантів; посилення впливу кожного заходу на формування у курсантів власних життєвих установок про громадянськість, патріотизм, морську професію, свою роль у соціумі; розвиток рефлексії у курсантів.

Синергетичний підхід до розвитку творчого потенціалу майбутніх суднових механіків – фахівців з управління технічними системами й комплексами у фахових коледжах, зосереджується на стимулюючому навчанні, що включає елементи самоорганізації. Це поняття є одним із ключових у синергетиці і в освітньому контексті воно передбачає самоосвіту. Навчання мислити у синергетичному ключі означає розвиток здатності до нелінійного, альтернативного мислення, що враховує можливість зміни темпу розвитку подій і існування фазових переходів у складних системах. У процесі здійснення вибору свого подальшого шляху, курсант орієнтується на

одну з можливих траєкторій (вибрану з-поміж спектру шляхів, обумовлених внутрішніми характеристиками системи) еволюції складної системи, а також враховує свої ціннісні уподобання, вибираючи найсприятливіший для себе напрям.

Застосування синергетичного підходу у розвитку творчого потенціалу курсантів в морському коледжі сприяло створенню нових освітніх структур. Ці структури виникають через інтеграцію та синтез різних компонентів педагогічного процесу, їхньої спільної взаємодії і впливу на здатність системи до самоорганізації. Підхід націлює курсантів на саморозвиток і самовизначення, водночас активуючи їхню здатність знаходити унікальні рішення в умовах необхідності та випадковості.

Зазначена методологія розвитку творчого потенціалу майбутніх судових механіків реалізується в ході дотримання певних загальних принципів (науковості навчання; доступності; систематичності і послідовності в навчанні; свідомості і активності; міцності, усвідомленості і дієвості результатів навчання, виховання і розвитку особистості; наочності навчання тощо) та низки специфічних принципів (взаємозумовленості освіти і творчого розвитку людини; креативності; випереджальної потреби у знаннях; самоорганізації; ситуативності вибору індивідуальної освітньої траєкторії; супроводу творчого розвитку особистості; проблемності; діяльнісного навчання; міждисциплінарності; проєктивності; активної взаємодії суб'єктів інформаційно-освітнього середовища тощо).

Аналіз існуючих підходів до дослідження творчого потенціалу особистості дав можливість зробити низку узагальнень, що стосуються розуміння його сутності та можливих шляхів розвитку (Овчарук, 2024), а також сприяв уточненню важливих ознак, що будуть взяті до уваги в авторській моделі розвитку творчого потенціалу майбутніх судових механіків – фахівців з управління технічними системами й комплексами у фахових коледжах:

– процес розвитку творчого потенціалу курсанта неможливий без прийняття майбутнім судовим механіком творчого потенціалу як особистісної та суспільно значущої цінності;

– процес розвитку творчого потенціалу актуалізує індивідуальність (суб'єктність), інтенсифікує творчі прояви, творчу самореалізацію;

– існує пряма та зворотна взаємозалежність між загальностановленим рівнем інтелекту та проявами творчих здібностей;

– процес розвитку творчого потенціалу актуалізується та інтенсифікується завдяки творчій діяльності;

– у процесі розвитку творчого потенціалу курсанта логічно задіяти його вольові, емоційні ресурси.

Виокремлені наукові підходи (компетентнісний, системний, культурологічний, особисто-орієнтований, гуманістичний, аксіологічний, інформаційний, синергетичний, середовищний та ін.), на наш погляд, можуть стати методичним підґрунтям фахової підготовки майбутніх суднових механіків.

Список посилань

- Жигір, В. І. (2016). Методологічні підходи як основа науково-педагогічних досліджень у професійній освіті. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 48. 107–115.
- Овчарук, В. В. (2024). Творчий потенціал майбутнього суднового механіка як професійно-значимий ресурс. Perspectives of contemporary science: theory and practice. Proceedings of the 6th International scientific and practical conference. SPC «Sci-conf.com.ua». Lviv, Ukraine. Pp. 285-291. URL: <https://sci-conf.com.ua/vi-mizhнародna-naukovo-praktichna-konferentsiya-perspectives-of-contemporary-science-theory-and-practice-22-24-07-2024-lviv-ukrayina-arhiv/>.
- Полякова, Г. (2018). Розвиток середовищного підходу у вищій освіті в умовах глобальних змін. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 4 (78). 186–199.
- Тітова, О. А. (2019). Педагогічна система розвитку творчого потенціалу майбутніх інженерів у аграрних університетах: теоретичне обґрунтування та методичне забезпечення: монографія. Мелітополь: Однорог Т. В..
- Фрицюк, В. (2017). Методологічні підходи до вивчення проблеми професійного саморозвитку майбутнього фахівця. Вісник Вінницького політехнічного інституту. 6. 160–167.
- Mallam, S. (2016). Distributed Participatory Design in Multidisciplinary Engineering Projects: Investigating a Sustainable Approach for Ship Design & Construction; Chalmers University of Technology: Gothenburg, Sweden.